

TRANSITIVA VERB.

Att välja ett transitivt verb för en **aktivitet** hjälper till att göra aktiviteten mer **specifik**.

Aktiviteter är handlingar som jag **gör** för att försöka förändra den andras inställning och/eller sinnestillstånd. Jag strävar efter att förändra den andras inre – tankar, emotioner, handlingsberedskap – genom fysiska eller fysiska/verbala handlingar. Aktiviteterna blir därför fysiska, verbala och 'psykologiska' kombinerat.

Genom dessa aktiviteter får jag den andra att känna sig t.ex. glad, skyldig, road, betydelsefull, mer klar över situationen, mer förvirrad, nervös, nedstämd, barnslig, självsäker, tillitsfull, etc..

Detta tar mig förhoppningsvis närmare det jag vill uppnå med den/de andra (eller, i vissa fall, med en del av mig själv). Med andra ord: aktiviteterna, uttryckt i transitiva verb, blir delsteg i min aktion.

Transitiva verb beskriver en handling som påverkar någon annan eller något annat. (Och ibland är alltså en annan sida hos mig själv att betrakta som 'en annan'.)

Inte alla transitiva verb är användbara för att tydliggöra en scenisk aktivitet.

Det är viktigt att komma ihåg att det inte är verbet som sådant som är viktigt. Det är den kvalitet som verbet beskriver som ger en specifik energi till gestaltningen av en karaktär i handling. Om jag t.ex. väljer 'anklaga', så är det "anklaga-energin" som är fokus. Vad föder "anklaga-energin" för röst, för prosodi, för kroppshållning och gestik, mimik och ögonrörelser och rörelser i rummet? Det gäller att inte fastna i orden; då finns det risk att man spelar skådespelartekniken i stället för att påverka och låta sig påverkas.

Aktivitet – (substantiv) verksamhet som kräver aktivt deltagande.

Aktiv – (adjektiv) som deltar på ett verkningsfullt sätt. (Av latinets 'actio' = handling, till 'agere' = handla, driva, föra, sätta i rörelse. Jämför 'agera')

Agera – (verb) 1/ aktivt ingripa, handla. 2/ uppträda på scen.

Aktion – (substantiv) aktivt ingripande.

Nedanstående lista är under ständig utveckling.

Senaste uppdateringen: 23 november 2017.

Per Nordin
Högskolan för scen och musik
Göteborgs universitet
per.nordin@hsm.gu.se

att:

- aktivera göra aktiv(are) i allmänhet eller i något speciellt avseende, d.v.s. få någon att delta på ett verkningsfullt sätt; göra verksam.
- animera göra levande, inspirera. Från latinets 'animare' = ingjuta liv i - 'anima' = liv, själ. *Synonymer:* uppmuntra, aktivera, göra verksam, sätta igång, egga, sporra.
- anklaga utpeka såsom skyldig. Ursprungligen '(inför rätta) upphäva klagorop mot någon'. *Jämför:* klaga med ursprunglig betydelse av 'jämra sig, ropa', här till: klagan, klagomål. *Synonym* till *anklaga:* beskylla.
- ansätta (hårt) pröva motståndsförmågan hos någon; sätta åt. *Synonymer:* angripa, attackera, anstorma; anfäkta, plåga, pina, martera, tortera.
- attackera gå till attack mot. Attack = plötsliga offensiva åtgärder. Häftig kritik, plötsligt utbrott. *Synonymer* till attack: angrepp, raid, offensiv, utfall, övergrepp, utbrott, anfall.
- avfärda vägra att befatta sig med (särskilt på det intellektuella eller känslomässiga planet). *Synonymer:* avvisa, även allmänna, förneka.
- avleda leda någons uppmärksamhet i annan riktning, vanligen bort ifrån något. *Synonymer:* avvända, bortvända, leda i andra banor, leda bort, distrahera. *engelska:* divert, deflect, distract.
- avskärma avspärra från kontakt.
- avslöja (på en gång) klargöra de verkliga egenskaperna hos någon eller något, vanligen i fråga om negativa och tidigare hemliga egenskaper.
- avsnoppa snoppa av. Avfärda på ett korthugget och dräpande sätt. Besläktat med snöpa. Snoppa = avskära spetsen (på) t.ex. cigarren - ta bort utskjutande, onyttig del.
- avvisa vägra ta emot, vägra acceptera som riktigt
- banna kraftigt förebrå. *Synonym:* läxa upp. *Jämför:* förbanna, tillrättavisa. (Se under 'förebrå')
- bedåra tjusa genom att förvill sinnen. Från medellågtyskans 'bedoren' = 'göra till dåre'. *Synonymer:* dåra (=fullkomligt förtjusa så att omdömet försvinner), hänföra, förtrolla, förleda, intaga
- begabba utsätta för hån och löje. *Synonymer:* göra narr av, förlöjliga, förklenas, skymfa, håna
- behaga ge känslor av tillfredsställelse åt någon. *Synonymer:* förnöja, tjusa. *Jämför:* misshaga
- berömma uttrycka sin höga uppskattning. *Synonymer:* lovorda, prisa
- betvinga kämpa ned motståndet hos någon. *Synonymer:* övervinna, besegra, tämja, kuva, behärska, bemästra, få bukt med
- beveka ändra eller mildra inställningen hos någon genom vädjan till känslor. *Synonymer:* uppmjuka, röra till medlidande, vädja till, förmå. *Jämför:* vek = böjlig, mjuk, svag

- blidka** göra mindre vred eller sträng med avseende på person eller inställning. *Synonymer:* beveka, mildra, lugna. *Jämför:* **blid** = mild, vänlig, stillsam, overseende, saktmodig, fridsam
- bromsa** hastigt nedbringa farten hos något eller någon. *Synonymer:* stoppa, hejda, hindra, hämma, stanna
- charma** tjusa, fängsla, väcka positiva känslor hos någon genom att använda sin charm, d.v.s. sin naturligt inneboende förmåga att behaga och väcka positiva känslor; kontrollera eller uppnå något genom magi eller något som tycks vara magiskt. **Charm** = behag, tjusning – av latinets 'carmen' = sång, vers, besvärjelse, trollformel.
- chikanera** utföra handling som vanhedrar eller förnedrar någon, direkt eller indirekt. *Synonymer:* förolämpa, skämma ut. Härtill **chikan** = (händelse eller handling som innebär) vanheder
- chocka** framkalla (plötslig) upprördhet hos. Jämför **chock** = häftig sinnesrörelse orsakad av skrämmande (och oväntad) upplevelse
- distrahera** avleda uppmärksamheten hos någon. Av latinets *distrahere* = dra isär, göra tankspridd. Se avleda. *Synonymer:* avleda uppmärksamheten, få att tappa koncentrationen, göra förströdd, störa.
- domptera** tvinga till visst önskat beteende. Av latinets 'domitare' = behärska. Jämför 'dominera'. *Synonym:* tämja
- driva på** få att röra sig kontinuerligt framåt; pressa eller slå för att få att utvecklas i viss riktning. *Synonymer:* tvinga, sätta i rörelse, jaga, mana på, pressa, förmå
- dämpa** göra svagare vad gäller verkningsgrad, effekt, intensitet, styrka. Fornsvenska: 'dæmpa', från 'damp' som betyder 'komma att ånga'. Därav 'kväva eller undertrycka elden'. *Synonymer:* hämma, försvaga, kväva, stäcka, kuva, betvinga, hålla tillbaka, lägga band på, tygla, behärska. (Jämför engelskans 'to damp down the fire' = täcka över och kväva elden. Och 'dämpa segel' = "bringa vinden ur seglet och snörpa ihop det så att man kan rå på det")
- egga** starkt påverka någon att utföra viss handling; väcka sexuell åtrå. Från 'egg', gemensamt germanskt ord med ursprunglig betydelse 'något spetsigt'. *Synonymer:* uppmuntra, drva på, elda, sporra, stimulera, hetsa, tubba
- elda** göra någon entusiastisk inför att utföra viss handling. *Synonymer:* egga, sporra, stimulera
- elektrifiera** väcka starka känslor av spänning hos någon
- entusiasmera** göra hänförd, d.v.s. att få någon i ett tillstånd av starkt positivt intresse (särskilt när det gäller att utföra något). *Synonymer:* begeistra, elda egga, elektrifiera, sporra, stimulera, inspirera, animera. Från grekiskans 'enthousiasmos' som kommer från 'enthous' = gudaingivet tillstånd, att vara uppfylld av en gud, inspirerad. ('en' = i + 'theos' = gud)

- fängsla** få, väcka eller vidmakthålla intresse eller uppmärksamhet hos någon. Jämför 'fånga' som är nära besläktat med 'få', som är ett gemensamt germanskt ord med grundbetydelsen 'fasthålla, fästa, fånga'
- förarga** uppväcka vrede eller irritation hos någon. *Synonym:* förtreta
- förbanna** uttala kraftigt fördömande över någon (eller något), nedkalla straffdom över, nedkalla guds eller gudarnas straff över. Från 'bann' med ursprunglig betydelse 'förbud', 'påbud'; härav medeltidslatinets 'bannum' – först 'bötesstraff' sen 'kyrkligt straff', 'bann'. Härtill 'bannlyst'. (Jämför 'bandit')
- förebrå** direkt uttala missnöje med någon för visst felaktigt handlande. *Synonym:* tillrättavisa
- förföra** förleda till olämpligt handlande; föra vilse, föra på avvägar; få att gå med på sexuellt umgänge. *Synonymer:* förleda, vilseföra, vilseleda, locka, tjusa, förtrolla, (be)dåra. Engelska: 'seduce', från latinets 'seducere' – 'se-' = bort ifrån, avsides + 'ducere' = att leda – att **föra** bort ifrån, att föra avsides, föra vilse, föra på avvägar
- förgöra** fullständigt förstöra. (Ålderdomligt även fördärva genom trolldom.) *Synonymer:* tillintetgöra, nedgöra, utrota, röja ur vägen, döda
- förhäxa** helt fascinera. *Synonymer:* förtrolla, förvända (synen på), förvandla, tjusa, (be)dåra, förvrida (synen på), förblinda, blända, charmera. [Jämför: 'Häxa' – äldsta exemplet från 1667. Bildat av ord som betyder 'inhägnad', 'grind'. Egentligen 'gårdsgårdsrytterska' – trollpackan troddes rida på en käpp eller stör (från gårdsgården - senare även en kvast) då hon i skymningen utövade sin olycksbringande konst.]
- förlama** beröva handlingsförmågan. *Synonymer:* paralysera, lamslå, förstena
- förleda** locka någon till visst felaktigt beteende; leda orätt, leda vilse. *Synonymer:* förföra, locka, tubba, narra, fresta, tjusa, blända, förtrolla, (be)dåra
- förlöjliga** göra sig lustig över, hånfullt driva med någon. Jämför 'löjligt' = något som väcker hånfull munterhet. *Synonymer:* begabba, gyckla med, driva gäck med, satirisera (vara satirisk), håna, ironisera över
- förmana** allvarligt uppmana någon till visst riktigt beteende med moralisk underton. *Synonymer:* bestämt uppmana, tillrättavisa, tillhålla (framhålla för någon i tillrättavisande syfte)
- förminska** göra mindre (till omfånget). *Synonymer:* förringa, krympa, inskränka
- förnedra** beröva någon mänsklig värdighet. *Synonymer:* förödmjuka, förringa, kränka, vanära, vanhedra
- förnärma** bemöta någon på ett sätt som inte tar tillräcklig hänsyn till den personliga värdigheten

förringa Värdera någon eller något lägre än vad som är rättvist och uttrycka detta. Ge uttryck för att någon är av ringa intresse; att hen inte är lika värdefull som andra.
Synonymer: förminska, nedvärdera, undervärdera, underskatta, klassa ner, misskreditera, ringakta, förklena, försvaga

försvaga
förtreta orsaka tillfälligt, förargligt obehag för någon
Synonymer: förhäxa (se ovan), hypnotisera (se nedan)

förtrolla
förvilla
förödmjuka få någon att känna sig värdelös eller helt underlägsen genom kränkande behandling

genera orsaka lättare skam- eller olustkänslor hos någon, besvära, göra förlägen. Från franskans 'généer' = störa, plåga

glädja
gäcka narra, lura; dupera; driva (gäck) med; dra vid näsan; retas med

göra narr av få någon att framstå som löjlig
göra nostalgisk få någon att känna vemodig men njutningsfylld längtan hem eller tillbaka till något förlorat

göra skamsen se verbet 'skamma' nedan.
göra sympatiskt inställd få någon att visa sympati, d.v.s. välvillig förståelse och solidaritet. Från grekiskans 'sympath'eia' = samlidande, delaktighet i en annans lidande; från 'syn-' + 'pathos'.

haussa Jämför: 'patos' = stark och lidelsefull känsla överdrivet berömma och därmed skruva upp förväntningarna på. *Synonymer:* Höja (till skyarna)

hejda
hetsa uppegga till förföljelse (som att uppegga jakthundar), uppmuntra till hänsynslös förföljelse. *Synonymer:* egga, sporra, jaga på, tända.

hindra

hota
hudflänga hårt kritisera. Ursprungligen 'piska på nakna ryggen' som straff för något brott. *Synonymer:* nedkritisera; gå illa åt; spöa

hundsfottera behandla på ett förnedrande och skymfligt sätt. (Något ålderdomligt.) *Synonymer:* tyrannisera, förtrycka, hunsa, trakassera, kusch. (Sedan 1791; till lågtyskans *hundsfott*, från *hund* och det tyska dialektala ordet 'fott' = kvinnligt könsorgan.)

hunsa behandla på ett förnedrande sätt, köra med. *Synonymer:* kusch, topprida, hundsfottera, trakasser

hypnotisera försätta i hypnos. Bildligt: försätta någon i tillstånd av fascination med stark nedsatta viljefunktioner.
Från klassisk grekiska 'hypnos' = sömn

håna

hämna

hänföra

höja

with a pointed instrument; to reduce or diminish as if by piercing; to puncture a person's pride.

- reta
roa
ruska om häftigt skaka med avsikt att väcka, skapa stark oro hos någon. Sedan 1558, troligen besläktat med norskans *rysja* = 'rysa', 'bäva', men också lågtyskans *ruschen* = 'rusa fram'.
skamma göra så att någon känner sig skamsen, förlägen, förringad, förstörd. Jämför 'skämd mat' = förstörd mat. Jämför också 'skamfila' = genom nötning åstadkomma skada. Skam = känslan av blygsel över oförmåga eller förkastlig handling. (Verbet 'skamma' skapades av Göran Larsson i hans bok "Skamfilad", 2007.)
- skrämma
skymfa
skända
skuldbelasta få någon att känna att hen är orsak till något som är fel och/eller dåligt
- smickra
smäda skymfa, bespotta, svärta, håna. Med ursprunglig betydelse 'förringa'
- smälta
smöra ställa sig in hos, fjäska för, smickra, svansa för, lisma
snärja
sporra stimulera till större aktivitet. *Synonymer:* egga, driva på, hetsa, elda, stimulera, entusiasmera. Jämför: sporra en häst = driva på hästen med sporrar; sporre = bygel med taggig trissa fäst vid ryttarens stövelhöl som trycks mot hästens kropp
- stilla
stimulera egga till (ökad) aktivitet och/eller växande. Från latinets 'stimula're' = sticka med en pigg, tagg eller pikstav. Jämför 'sporra' ovan. *Synonymer:* egga, sporra, pigga upp, animera
- stoppa
straffa
stressa utsätta någon för psykisk och/eller fysisk påfrestning. *Synonymer:* pressa, driva på, jäkta, jaga, hetsa
- stuka göra ödmjuk genom att besegra. Med ursprunglig betydelse: sammanpacka, trycka ihop, förkorta. *Synonymer:* Kväsa, kuscha, kuva, tukta
- stålsätta
stäcka sätta stopp för viss utveckling, hindra. Från fornsvenskans 'stækkia' = förkorta. Ursprungligen: vingklippa fågel. *Synonymer:* stoppa, hejda, stävja, hindra, hämma
- ställa mot väggen avkräva någon ett klart besked, ansätta, utfråga, grilla, konfrontera
- stärka
såra
sätta på plats

<u>ta ner på jorden</u>	
<u>tillfredsställa</u>	uppfylla förväntan eller krav hos någon, tillgodose
<u>tillrättavisa</u>	strängt påpeka det olämpliga i visst handlingssätt. <i>Synonymer:</i> förebrå, läxa upp
<u>tjata sönder</u>	ständigt och tröttande tala om eller framhålla samma sak – en upplysning, ett krav, en förmaning
<u>tjusa</u>	väcka känslor av förtjusning och lustbetonat intresse hos någon
<u>topprida</u>	behandla överlägset och hänsynslöst
<u>trakassera</u>	utsätta för (fortlöpande) obehag. Av franskans 'tracasser' = bråka, krångla, ställa till bråk
<u>trollbinda</u>	fullständigt fånga uppmärksamheten hos någon. <i>Synonymer:</i> förhäxa, tjusa, fångsla, fånga, snara, snärja
<u>trotsa</u>	stolt och hånfullt vägra att föga sig efter någons befallning, någon regel el.dyl.
<u>truga</u>	enträget försöka övertala någon till ett visst handlande
<u>trösta</u>	
<u>tubba</u>	försöka övertala någon till visst, vanligen betänkligt, handlande. Av lågtyskans 'tobben' = slita, rycka, locka. <i>Synonymer:</i> locka, muta, övertala, förleda, förföra
<u>tukta</u>	1. bestraffa för överträdelse av regel, hålla i ett tillstånd av sträng disciplin. 2. bearbeta till önskad form. <i>Synonymer:</i> straffa, näpsa, kväsa, späka, gissla, disciplinera, "hålla i herrans förmaning", kastigera
<u>tvinga</u>	utnyttja sin fysiska styrka eller maktställning till att förmå någon att mot sin vilja handla på visst sätt; trycka, klämma. Gemensamt germanskt ord, troligen med grundbetydelsen 'pressa ihop'
<u>tyrannisera</u>	
<u>tygla</u>	kontrollera, behärska, styra. Jämför: styra ett riddjur med hjälp av tyglar = remliknande anordning vars ena ände är fäst vid betslet på ett riddjur och vars andra ände ryttaren håller i handen för att styra djuret
<u>tysta</u>	få att sluta tala. Hindra från att framför sin åsikt
<u>tända</u>	få att brinna, glöda. Väcka entusiasmen hos
<u>varna</u>	göra någon uppmärksam på något såsom en möjlig fara
<u>väcka</u>	
<u>värma</u>	
<u>uppmuntra</u>	
<u>uppröra</u>	
<u>utmana</u>	
<u>utplåna</u>	
<u>vanhedra</u>	
<u>vanära</u>	
<u>vederkvicka</u>	ge ny kraft åt
<u>vilseleda</u>	
<u>vifta bort</u>	
<u>vädja till</u>	
<u>väcka</u>	

äckla
öppna
ömna för
öurraska
öurrumpla
övertala

Denna lista är sammanställd med hjälp av bl.a. följande böcker:
Norstedts svenska ordbok, Strömbergs synonymordbok,
Våra ord, deras uttal och ursprung av Elias Wessén,
Svenska akademiens ordlista över svenska stråket, Svensk
ordbok, New Oxford American Dictionary, m.fl..

Rationell
Rättfram
Sadistisk – som upplever njutning av att andra plågas
Samvetsgrann
Sansad
Sensuell
Sinnlig
Sipp – överdrivet korrekt och anständig särskilt på det sexuella området
Självisk
Självpupptagen
Sluten
Småsent
Småskuren - trångsynt
Spröd – som ger intryck av att vara lätt och svag
Stingslig – som lätt blir sårad eller retad (och då klagar), snarstucken, lättretlig
Svartsjuk
Sårbar
Säker
Tillgiven – som känner (och visar) stor och varaktig sympati (för någon/något)
Timid – som försöker märkas så lite som möjligt; blyg; försynt; försagd; skygg; tillbakadragen
Trofast
Trångsynt – som på ett inskränkt och fördomsfullt sätt uppfattar och analyserar tillvaron
Uppfinningsrik
Uppriktig
Vetgirig
Vek
Återhållsam – som undviker att handla på ett alltför kraftfullt sätt
Ängslig
Ärelysten – som känner starkt begär efter att vinna ära
Öm
Öppen
Översvallande

Definitionerna är främst hämtade från "Norstedts svenska ordbok".

Listan är under ständig utveckling....